

Diyanet

İlmî Dergi

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Dinî Yayınlar Genel Müdürlüğü

Üç Ayda Bir Yayınlanır

Cilt: 48 • Sayı: 4 • Ekim - Kasım - Aralık 2012

KUR'AN'IN NÜZULÜ DÖNEMİNDE EHLİKİTAPLA İLİŞKİLERİN KUR'AN METNİNDEKİ YANSIMALARI

Bayram KÖSEOĞLU*

Özet:

Yahudiler ve Hristiyanlar, Kur'an'da zikri geçen ilahî din mensuplarıdır. Bu iki dinî grupla ilişkiler özellikle Medine döneminde gelişmeye başlamıştır. Bu ilişkinin seyrine baktığımızda, ilk başta normal bir süreçte devam ettiğini görüyoruz. Ancak, zamanla bu iki din mensubu ile gerek dinî ve gerekse sosyokültürel ve psikolojik birtakım sebepler neticesinde ilişkilerin gerildiğini görmekteyiz. Müslümanlarla ehlikitap arasında yaşanan ilişkilerin nasıl geliştiği o dönemlerde inen ayetlere de açıkça yansımaktadır. Bu durum, Kur'an'ın yaklaşık 23 yıllık bir süreçte inmesinin doğal bir sonucudur. Bu bağlamda Kur'an, Yahudi ve Hristiyanların olumlu birtakım yönlerine de vurgu yapmakla birlikte özellikle itikadi ve ahlaki konulardaki yanlışlarını eleştirmiş ve bu yanlışları tashih etmeyi hedeflemiştir. Konuyla ilgili ayetler, toplumda yaşanan gelişmelerin Kur'an'ın muhtevasına yansıdığına bir göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Yahudi, Hristiyan, Diyalog, Tartışma.

The Reflections in the text of the Qur'an Regarding Muslims' Relations with the People of the Book in the Qur'anic Revelation

Abstract:

Jews and Christians, who were mentioned in the Qur'an, are members of the divine religions. Relations with these two religious groups began to develop during the Medinan period. When we look at the course of this relationship, we see that in the beginning it continued in a normal process. Nevertheless, in the course of time, we see that

* *DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzman Yardımcısı*

there is a high degree of tension in the relations between the members of these two religions due to religious reasons, and as a result of certain socio-cultural and psychological factors. How relations between Muslims and people of the Book developed are clearly reflected in the verses that were revealed in those periods. This is naturally the result of Qur'anic revelations which descended over a period of about 23 years. In this context, while the Qur'an emphasised a number of positive aspects of the Jews and Christians, it especially criticised the mistakes in their creed and their moral behavior, then aims to readdress these errors. The verses in question indicate that the developments in society are reflected in the content of the Qur'an.

Key Words: Qur'an, Jew, Christian, Dialogue, Dispute.

GİRİŞ

Kur'an'da ehlikitap tabiriyle ifade edilen Yahudi ve Hristiyanlar, bu özel terkinin yanında İsrailoğulları, Nasârâ, Ehl-i İncil vb. birtakım nitelemelerle de yer almışlardır. Kur'an'da "ehlikitap" ve "Yahudi" kelimeleriyle elli kadar surede Yahudilerden bahsedilmektedir. Bu ayetlerde genelde onların peygamberleri ile aralarındaki mücadelelere yer verilmekte ve Yahudilerin özellikle olumsuz karakterleri üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte Yahudilerin Allah'ın nimetlerine mazhar oldukları,¹ kendilerine ilim verildiği,² âlemlere üstün kılındıkları³ belirtilmek suretiyle az sayıda da olsa onların olumlu özelliklerinden de bahsedilmiştir.⁴

Bu çalışmada Kur'an'ın nüzülü döneminde Yahudi ve Hristiyanlarla yaşanan ilişkilerin Kur'an'a nasıl yansdığı, özellikle bu iki din mensubunun tutum ve davranışlarının Kur'an tarafından eleştirilen yönleri ve itikat alanında tashih edilen yanlış inançları ele alınacaktır. Öncelikle Yahudilerle ilişkiler üzerinde durulacak, daha sonra da Hristiyanlarla yaşanan ilişkilere yer verilecektir.

1. Yahudilerle İlişkiler

Arap Yarımadası'na Yahudilerin ne zaman yerleştikleri bilinmemektedir. Ancak, İslam'ın ortaya çıkmasına yakın Yahudilerin Arabistan'ın her tarafına dağılmış olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Yahudiler Mekke'de yok denecek kadar az idiler.⁵ Buradan hareketle Hz. Peygamber'in Yahudilerle diyalogunun hicretten sonra, onların

1 Bakara, 2/40, 49-53; Mâide, 5/20.

2 Yunus, 10/93; Câsiye, 45/16-17.

3 Bakara, 2/47, 122; Duhan, 44/32.

4 İsmail Hakkı Atçeken, "Asr-ı Saadette Yahudilerle İlişkilere Genel Bir Bakış", *Diyanet İlmî Dergi* (Peygamberimiz Hz. Muhammed Özel Sayısı), DİB. Yay., 2. b., Ankara 2003, s. 434.

5 Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Terc: Salih Tuğ, İrfan Yay., 5. b., İstanbul 1993, c. 1, s. 552- 553.

yoğun olarak yaşadıkları Medine'de başladığını söyleyebiliriz.⁶ “Nitekim Kur'an'ın Mekke'de nazil olmuş hiçbir ayetinde “Ey İsrailoğulları” tarzında bir hitaba rastlanmaması ve Mekki ayetlerde hitabın daima “Ey Âdemoğulları” ya da “Ey İnsanlar” şeklinde olması bunu göstermektedir.”⁷ Tâhâ suresinin 80. ayetinde “İsrailoğulları” terimi geçmekte ise de bu onlara yönelik bir hitap değil, bir kıssa içinde Yahudilere işaret için kullanılmış bir ifadedir.⁸

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret ettiğinde Yahudilerle olan ilişkilerine baktığımızda, önceleri onları ikna edip kazanacak bir yaklaşım benimsediğini görüyoruz. Namazların Kudüs'e doğru kılınması, henüz vahyin gelmediği konularda Yahudilerin taklit edilmesi, Yahudilerin de tuttuğu Aşûre gününde oruç tutulması, Kur'an'ın Tevrat'ı tasdik eden bir kitap olduğunun vurgulanması, Yahudilere din hürriyetinin temin edilmesi, verilen sözlere riayet edilmesi, Yahudilerle her türlü beşerî münasebetin kurulması,⁹ kestiklerinin yenilmesi ve iffetli kadınlarıyla evlenilmesi, İsrailoğullarının kıssalarının anlatılmasında bir sakınca görülmemesi, cenazelerine saygı gösterilmesi ve müşriklerden farklı olarak Yahudilerin mescide girmelerine izin verilmesi¹⁰ gibi örnekleri burada zikredebiliriz.

Hz. Peygamber'in Medine'de yaşayan Benû Kaynuka, Benû Kureyza ve Benû Nadir kabileleriyle ilişkileri ilk olarak Medine Vesikası ile başlamıştır. Bu kabilelerin vesikaya aykırı hareket ederek müşriklerle işbirliği yapmaları ise zamanla ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur.¹¹ Ayrıca Yahudilerin, İslam'ı içeriden yıkmaya çalışan münafıklarla işbirliğine girmeleri¹² de ilişkilerin giderek gerginleşmesi sonucunu doğurmuştur. Yahudilerin, verdikleri sözlere aykırı hareket İslam'a karşı düşmanca bir tavır sergilemelerinin nedeni, Medine'de tesis edilen birliğin kendi gelecekleri için

6 İbrahim Canan, *Peygamberimizin Ehlikitapla Diyalogu*, Sufi Kitap Yay., İstanbul 2006, s. 165; Muhammed Ebû Zehre, *Târîhu'l-Cedel*, Dâru'l-Fikri'l-Arabiyyi, 1. b., Kahire 1934, s. 48.

7 Osman Güner, *Resulüllah'ın ehlikitapla Münasebetleri*, Fecr Yay., 1. b., Ankara 1997, s. 74- 75. Benzer değerlendirmeler için ayrıca bk. Cevad Ali, *el-Mufassal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam*, 2. b., Bağdat, 1993, c. 6, s. 543.

8 Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c. 1, s. 554.

9 Canan, *Peygamberimizin ehlikitapla Diyalogu*, s. 168-169.

10 İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB. Yay., 4. b., Ankara 2005, s. 222. Benzer değerlendirmeler için bk. Ali, *el-Mufassal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam*, c. 6, s. 544.

11 Bu konuda geniş bilgi için bk. İsmail Hakkı Atçeken, “Asr-ı Saadette Yahudilerle İlişkilere Genel Bir Bakış”, *Diyanet İlmî Dergi (Peygamberimiz Hz. Muhammed Özel Sayısı)*, DİB. Yay., 2. b., Ankara, 2003, s. 435-438. Ayrıca bk. Fazlurrahman, *İslam*, Terc. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın, Ankara Okulu Yay., 5. b., Ankara 1999, s. 73-74. Yahudilerin müşriklerle işbirliği yaptıklarına örnek olarak müşriklerin, Hz. Peygamber'i sıkıştırmak için Yahudilerden aldıkları bilgilerle ruh, Ashab'ı Kefh ve Zülkarneyn hakkında Hz. Peygamber'e sorular sormaları üzerine Kefh suresinin nazil olmasını verebiliriz. Bk. Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, Alemü'l-Kütüb, Beyrut Tsz., s. 220-221.

12 Fazlurrahman, *İslamî Yenilenme (Makaleler II)*, Terc. Adil Çiftçi, Ankara Okulu Yay., Ankara 1999, s. 68.

bir tehdit olacağını düşünmeleridir.¹³ Özellikle siyasi bir karakter arz eden bu gelişmeler, Yahudilerle iyi başlayan ilişkilerin yavaş yavaş bozulması sonucunu doğurmuştur.

Yahudiler ile Müslümanlar arasında cereyan eden olumsuzlukların başlıca nedenlerinden biri de “Yahudilerin kendilerini üstün görmeleri, son Peygamberin de kendilerinin dışındaki bir kavimden gönderilmiş olması ve O’nun başarısını çekememeleridir.”¹⁴ Bu haset duyguları neticesinde Hz. Peygamber’in risaletini inkâr eden Yahudiler, açık bir tartışma örneği sergileyerek inkârlarına delil bulabilmek ümidiyle O’ndan bir kitap indirmesini talep ettiler. Kur’an’ın haber verdiğine göre Yahudiler Hz. Musa’dan da benzer bir talepte bulunmuşlar, O’ndan Allah’ı kendilerine göstermesini istemişlerdir: “ehlikitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Onlar Musa’dan, bunun daha büyüğünü istemişler de, “Bize Allah’ı apaçık göster” demişlerdi.”¹⁵ Gerek Hz. Musa’dan gerekse Hz. Peygamber’den, gerçekleşmesi imkânsız birtakım şeyler talep etmeleri Yahudilerin, peygamberlerin bildirdiği hakikatler karşısında geliştirdikleri bir hareket tarzı olarak görünmektedir.

Yine Yahudiler, Hz. Peygamber’in peygamberliğini yalanlamak için mücadelecî üsluplarını devam ettirerek “Eğer sen peygambersen, Musa’nın Allah’la konuşup O’na baktığı gibi, senin de Allah’la konuşup O’na bakman gerekmez mi? Bunları yapmadıkça sana asla iman etmeyiz” demişlerdi. Hz. Peygamber ise onlara “Musa O’na bakmamıştır” buyurdu.” Bunun üzerine ise şu ayet nazil olmuştur:¹⁶ “Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. O yücedir, hakîmdir.”¹⁷ Böylece verilen bu cevapla, Allah (c.c.) ile insan arasındaki ilişkinin sınırları tespit edilmek suretiyle Yahudilerin iddialarına cevap verilmektedir.

Hz. Peygamber’e düşmanlıkta sınır tanımayan Yahudiler, düşmanlıklarını Hz. Peygamber’e hakaret etmeye kadar götürebilmişlerdir. Yahudilerin bu amaçla Hz. Peygamber’e “Es-Sâmu Aleyküm” şeklindeki hitapları neticesinde ise şu ayet nazil olmuştur:¹⁸ “Gizli konuşmaktan menedildikten sonra yine o yasaklananı yapmaya kalkışarak günah, düşmanlık ve Peygamber’e karşı gelmek hususunda gizlice konuşanları görmedin mi? Onlar sana geldikleri zaman seni, Allah’ın selamlamadığı bir şekilde

13 Ali, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam*, c. 6, s. 545; M. Ahmed Halefullah, *Hz. Muhammed ve Karşıt Güçler*, Terc. İbrahim Aydın, Birleşik Yay., İstanbul 1992, s. 174-175.

14 M. Fatih Kesler, *Kur’an’da Yahudiler ve Hristiyanlar*, TDV. Yay., 1. b., Ankara 1993, s. 99. Ayrıca bk. Ebû Zehre, *Târîhu'l-Cedel*, s. 49.

15 Nisâ, 4/153.

16 Abdülfettah el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl*, Terc. Salih Akdemir, Fecr Yay., 3. baskı, Ankara 1996, s. 344.

17 Şûrâ, 42/51.

18 Celâlüddin Abdurrahmân es-Suyûtî, *Lübâbü'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*, Mektebetü Mişkâti'l-İslamiyye, Tsz., s. 133-134; el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 385-386; Tirmizî, Tefsîr, 58.

selamlıyorlar. Kendi içlerinden de: Bu söylediklerimiz yüzünden Allah'ın bize azap etmesi gerekmez miydi? derler. Cehennem onlara yeter. Oraya gireceklerdir. Ne kötü dönüş yeridir orası!"¹⁹

“Medine civarındaki Yahudi grupların Müslümanlarla polemiklerinde, vahiy ve peygamberlik konusunda ileri sürdükleri iddialar, Kur'an'ın Yahudilere yönelik teolojik eleştirilerinin konusunu oluşturmuştur.”²⁰ “Bu yerel Yahudi grupların inançlarına yönelik teolojik eleştirilerin yanında Yahudiliğin genel ilkelerine yönelik eleştiriler de Kur'an'da yer almaktadır.”²¹

Hicretten sonra Müslümanlarla bir savunma ittifakının içinde olan Yahudilerle ilişkilerin zamanla bozulmaya başlaması, o dönemde inen ayetlere de yansımıştır. Henüz Medine döneminin başlarında inen Bakara suresinde anlatılan Yahudilerin tarihteki nankörlükleri ve samimiyetsizliklerinden bahsedilmekte, zaman içerisinde de Yahudilere karşı şiddetli bir eleştiri söylemi ile karşılaşılmaktadır. Mesela Kur'an, müşriklere karşı yardıma ihtiyaç duyan Yahudilerin, kendilerine yardım edecek mü'minler ortaya çıkınca onlara cephe aldıklarını ve Allah'ın lanetine müstahak olduklarını belirtmektedir: “Daha önce kâfirlere karşı zafer isterlerken, kendilerine Allah katından ellerindeki (Tevrat'ı) doğrulayan bir kitap gelip de (Tevrat'tan) bilip öğrendikleri gerçekler karşısına dikilince onu inkâr ettiler. İşte Allah'ın laneti böyle inkârcıdır.”²² Medine döneminde inen ayetler bu dönemde Yahudilerle yoğun bir polemik ortamının ortaya çıktığını göstermektedir.”²³

İsrailoğulları'nın seçilmiş bir kavim olduğu şeklindeki Tevrat inancına dayanan seçilmişlik doktrini,²⁴ Yahudi ve Hristiyan geleneklerinde önemli bir yer tutmaktadır.²⁵ Yahudiler, kendilerinin Allah'ın seçkin kulları oldukları yönündeki inançlarının gereği olarak, Hristiyanlarla birlikte şu iddiada bulunmuşlardır: “Yahudiler ve Hristiyanlar “Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz” dediler.”²⁶ Yüce Allah onların, kendilerinin Allah'ın öz evladı, seçkin milleti olduklarına dair bu iddialarına aynı

19 Mucâdele, 58/ 8.

20 Baki Adam, “Müslümanların Yahudilere Yöneltiltiği Teolojik Eleştiriler”, *Dinler Tarihi Araştırmaları IV (Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları)*, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yay./4, Ankara 2004, s. 103.

21 Adam, “Müslümanların Yahudilere Yöneltiltiği Teolojik Eleştiriler”, s. 104. Ayrıca bk. Ebû Zehre, *Târîhu'l-Cedel*, s. 49-51.

22 Bakara, 2/ 89.

23 Paçacı, “Kur'an'da ehlikitap Anlayışı”, s. 52-53.

24 “Çünkü siz, Rabbiniz olan Tanrı'ya mukaddes bir kavimsiniz; Rabbiniz Tanrı, yeryüzündeki bütün kavimlerden kendine has kavim olarak sizi seçti.” (Tesniye, 7:6).

25 Salime Leyla Gürkan, “Kur'an'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, 2005, s. 13, s. 25.

26 Mâide, 5/18.

ayetin devamında şöyle cevap vermektedir: “De ki; öyleyse günahlarımızdan dolayı size niçin azap ediyor? Doğrusu siz de O’nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediğini bağışlar ve dilediğine azap eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah’a aittir. Sonunda dönüş de ancak O’nadır.”²⁷

İsrailoğulları’nın bu kabullerine karşılık Kur’an, peygamberliğin İbrahim soyuna bahşedilmiş bir özellik olmasıyla birlikte, Allah’a yakın olmayı İbrahim’in soyundan gelmeye değil, hangi soydan olursa olsun Hz. İbrahim’in dini olan ‘Tevhid’e bağlı olmaya dayandırmaktadır:²⁸ “İnsanların İbrahim’e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir. Allah mü’minlerin dostudur.”²⁹

Yahudilerin, seçilmişlik inançlarının bir sonucu olarak kendilerine ahirette imtiyaz sağlanacağı, belli günler hariç kendilerine ateşin dokunmayacağı şeklindeki iddiaları da Allah (c.c.)’ın açıkça eleştirdiği hususlardandır:³⁰ “Onların bu tutumları; bize ateş, sadece sayılı günlerde dokunacaktır, demelerinin bir sonucudur.”³¹ Yahudilerin bu iddialarına yine aynı ayetin devamında cevap verilmekte, bu iddianın, seçilmişlik şeklindeki ön kabullerinden kaynaklanan bir yanlılığı olduğuna işaret edilmektedir: “Onların vaktiyle uydurdukları şeyler de dinleri hakkında kendilerini yanıltmıştır. Fakat, onları gelmesinde şüphe edilmeyen bir gün için topladığımız ve hiçbir haksızlığa uğramaksızın herkese kazandığı şeyler tastamam ödendiği zaman halleri nice olur?”³²

Tefsir kaynaklarında bu sayılı günlerin adedi hakkında Yahudilerden gelen rivayetlere dayanan farklı sayılar zikredilmektedir. Yahudilerin kırk gün buzağıya tapmalarından dolayı ateşte kalacakları sürenin de kırk gün olduğu, yine dünyanın ömrünün yedi bin sene olduğu ve her bin sene için bir gün olmak üzere yedi gün azap görecekleri vb. rivayetler, bu konuda Yahudilerin ileri sürdüğü iddialar arasında yer almaktadır.³³

Yahudilerin bu iddiaları gaybdan haber verme anlamına gelmektedir ki bu ancak vahiyle bilinebilecek bir husustur. Ya da onların, Allah hakkında bilgisizce konuşmaları anlamına gelir ki, bu da onların yalan söylediklerini ortaya koyar. Ayetin deva-

27 Mâide, 5/18.

28 Gürkan, “Kur’an’a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları’nın Seçilmişliği Meselesi”, s. 53. Benzer değerlendirmeler için ayrıca bk. Şinasi Gündüz, “Kur’an Vahyi ve Diğerleri Zincirin Son Halkası Olarak İlk Buluşma”, *İslamiyat*, Ankara 2004, c. 7, S. 1, s. 24-25.

29 Âl-i İmrân, 3/ 68. Ayrıca bk. Bakara, 2/ 135-136, 140.

30 Veli Ulutürk, *Kur’an’da ehlikitap*, İnsan Yay., 1. b., İstanbul 1996, s. 14.

31 Âl-i İmrân, 3/24.

32 Âl-i İmrân, 3/24-25.

33 Bu rivayetler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Şûrâ Yay., İstanbul, 1993, c. 1, s. 324.

mında Allah (c.c.) "...yoksa Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?" buyurmak suretiyle bu duruma işaret etmektedir.³⁴

Bu konuda Kur'an, münazara kuralları gereği Yahudilerden "Allah'tan aldığınız bir söz mü vardır?" demek suretiyle iddialarını ispat etmelerini istemiştir ki, münazarada buna engelleme veya men denir. Kur'an'ın bu ispat çağrısına Yahudiler cevap veremeyince bu sefer Kur'an "Hayır! Kim bir kötülük eder de kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa işte o kimseler cehennemliktirler. Onlar orada devamlı kalırlar."³⁵ demek suretiyle bu konudaki hükmünü ortaya koymuştur.³⁶

Kur'an'ın Yahudilerin iddialarıyla ilgili açıkça eleştirdiği konulardan biri de Yahudilerin, Hristiyanlarla birlikte sadece kendilerinin cennete gireceğini ileri sürmeleridir. Bu konuda onlar "(ehlikitap) Yahudiler yahut Hristiyanlar hariç hiç kimse cennete giremeyecek"³⁷ iddiasında bulunuyorlardı. Bu asılsız iddialarına da Yüce Allah ayetin devamında şöyle cevap vermektedir: "Bu onların kuruntusudur. Sen de onlara: Eğer sahiden doğru söylüyorsanız delilinizi getirin, de." Böylece bu iddialarını delillendirmeleri onlardan istenmiştir. Yahudilerin bu iddialarına cevap olarak Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "(Ey Muhammed, onlara:) Şayet (iddia ettiğiniz gibi) ahiret yurdu Allah katında diğer insanlara değil de yalnızca size aitse ve bu iddianızda doğru iseniz haydi ölümü temenni edin (bakalım), de. Onlar, kendi elleriyle önceden yaptıkları işler (günah ve isyanları) sebebiyle hiçbir zaman ölümü temenni etmeyeceklerdir. Allah zalimleri iyi bilir."³⁸

"Öne sürülen iddianın doğru olup olmadığını ortaya koymak için Kur'an'ın kullandığı metotlardan biri, iddianın dayandığı mantıktan hareket edip iddianın gereğini sahibinden istemektir. Bu metot, Kur'an tefekkür sisteminde de yer alan gereklilik prensibine dayanır."³⁹ Yahudilerin, bu iddialarının gereği olarak ölümü temenni etmelerleriyle, yalan söyledikleri ve iddialarının batıl olduğu ortaya çıkmaktadır.⁴⁰

Kur'an'ın kullandığı münazara metotlarından biri olan, iddianın gereğini yerine getirme prensibinin benzer bir örneğini yine Yahudilerin "kendilerinin Allah'ın dostları oldukları" şeklindeki iddialarını delillendirmelerine yönelik çağrısında görüyoruz: "De ki: Ey Yahudiler! Bütün insanlar değil de, yalnız, kendinizin Allah'ın dost-

34 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Kur'an ve Sünnette Tartışma Yöntemi ve Adabı*, Terc. Abdullah Tunçer, Polen Yay., İstanbul 2007, s. 92-93.

35 Bakara, 2/81.

36 Hüseyin Atay, "Kur'an'a Göre Münazara Metodu", *AÜİFD.*, c. 17, Ankara 1969, s. 271-272.

37 Bakara, 2/111.

38 Bakara, 2/94-95.

39 Yusuf Şevki Yavuz, *Kur'an-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu*, İlim ve Kültür Yay., Bursa 1981, s. 161.

40 İbn Kayyim, *Kur'an ve Sünnette Tartışma Yöntemi ve Adabı*, s. 102.

ları olduğunuzu iddia ediyorsanız, bunda da samimi iseniz, haydi ölümü temenni edin (bakalım)! Ama onlar, önceden yaptıklarından dolayı ölümü asla temenni etmezler. Allah, zalimleri çok iyi bilir. De ki: Sizin kendisinden kaçtığınız ölüm, muhakkak sizi bulacaktır. Sonra da görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'a döndürüleceksiniz de O size bütün yaptıklarınızı haber verecektir.”⁴¹ Kur'an'ın bu talebine olumlu cevap veremeyen Yahudilerin bu iddiaların asılsız olduğu da böylece ispatlanmış olmaktadır. Bu örnekler, Kur'an'ın, muhatapların yanlışlarını ortaya koymada ve onları ikna etmede her türlü yöntemi kullandığını göstermektedir ki, muhatapları köşeye sıkıştırmak ve gerçeği itiraf etmelerini sağlamak da bu yöntemler arasındadır.

Yahudilerin Allah'a yönelik asılsız iddialarından biri de Yüce Allah'ın fakir ve cimri olduğu yönündeki iftiralardır. Kur'an'da onların bu iddialarına şöyle işaret edilmekte, aynı zamanda bu iddialarına karşılık kendilerine verilecek olan ilahî cezalar da bildirilmekte ve Yahudiler açıkça tehdit edilmektedirler: “Gerçekten Allah fakir, biz ise zenginiz.” diyenlerin sözünü andolsun ki Allah işitmiştir. Onların (bu) dediklerini, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ile birlikte yazacağız ve diyeceğiz ki: Tadın o yakıcı azabı!”⁴²

Bu ayetin nüzul sebebiyle ilgili farklı rivayetlere yer verilmektedir. “Verdiği-nin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır. Sadece O'na döndürüleceksiniz”⁴³ ayeti nazil olunca Yahudilerin: “Allah fakir, bizden borç istiyor” demeleri üzerine bu ayet nazil olmuştur. Bir başka rivayete göre ise; Hz. Peygamber, Yahudileri İslam'a davet etmesi için Hz. Ebu Bekir'i göndermişti. Hz. Ebu Bekir Yahudilere İslam'ı anlattı, zekâtı anlatırken de Allah için borç vermekten bahsetti. Bunun üzerine Yahudi din adamlarından Finhas adında biri, Allah ile alay eder bir tarzda: “Yani Allah fakir de bizden borç istiyor, biz O'na değil de O bize yalvarıyor, herhâlde biz O'ndan daha zenginiz, şayet o zengin olsaydı, bizden borç istemezdi” dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir ona bir tokat attı. Yüce Allah da Finhas'ın söylediklerini yalanlamak için bu ayeti indirmiştir.⁴⁴

Yahudilerin benzer bir iddialarına ise Kur'an şöyle yer vermektedir: “Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır (sıkıdır), dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lanet olasılar! Bilakis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır. Aralarına, kıyamete

41 Cum'a, 62/6-8.

42 Âl-i İmran, 3/181.

43 Bakara, 2/245.

44 el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 105-106; Ebû Câfer Muhammed İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, 1. b., Kahire 2001, c. 6, s. 278.

kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez.”⁴⁵

Bu ayet de yukarıdaki ayette zikredilenin benzeri bir sebeple nazil olmuştur. Yahudilerden Finhas ve onun arkadaşları, önce bolluk ve refah içindeyken daha sonraları darlığa ve sıkıntıya düşmüşlerdi. Bu nedenle “Şüphesiz Allah cimridir, bize bağış konusunda da eli bağlıdır” demişlerdi. Onların bu iddialarına karşılık bu ayet nazil olmuştur.⁴⁶ Bir başka rivayete göre ise, Hz. Peygamber ve ashabının yoksul olmalarından dolayı Yahudilerin: “Muhammed’in Allah’ı fakir, eli bağlı; bu nedenle onları sıkıntıdan kurtaramıyor” diyerek alay etmeleri üzerine bu ayet nazil olmuştur.⁴⁷ Bu rivayetler ortaya koymaktadır ki, Allah (c.c.), inkârcıların her türlü iddia ve ithamlarını dikkate almakta, bu iddia ve ithamları vahye konu edinmekte, böylece muhataplarına gerekli cevapları vermektedir. Bütün bu özellikler Kur’an’ın diyalojik üslubundan rahatlıkla anlaşılabilir.

Allah (c.c.) genellikle Yahudileri ahlaki özellikler yönünden eleştirmekle birlikte, inanç esasları yönünden de onların sahip oldukları itikadi bozukluklarına işaret etmekte ve Yahudileri bu konularda da açıkça eleştirmektedir. Bu eleştirinin bir örneğini şu ayette görmekteyiz: “Yahudiler, Üzeyr Allah’ın oğludur, dediler. Hıristiyanlar da, Mesîh (İsa) Allah’ın oğludur dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir. (Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan bâtıla) döndürülüyorlar!”⁴⁸ Yahudiler, uğradıkları felaketler neticesinde ellerindeki Tevrat’ı koruyamamışlar ve kaybetmişlerdi. Yahudiler’e göre, Buhtunnasr olayından sonra Tevrat’ı ezbere bilen kimse kalmadığı zaman, Üzeyr Tevrat’ı ezberden tekrar yazdırmıştı. Bu yüzden de Yahudiler “Bunu Allah’ın oğlu olduğu için yapabildi” demişlerdir.⁴⁹ Ancak Kur’an bu iddiayı açıkça reddetmektedir ki “Tanrılık inancı bakımından Yahudilere yöneltilen en şiddetli tenkit budur.”⁵⁰

İnanç yönünden Yahudilere yöneltilen bir diğer eleştiri de onların, din adamlarını tanrılaştırmalarıdır: “(Yahudiler) Allah’ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını); (Hıristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesîh’i (İsa’yı) rabler edindiler. Hâlbuki onla-

45 Mâide, 5/64.

46 Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmîl-Kur’an*, Thk. Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türkî, Müessesetü’r-Risale, 1. b., Beyrut 2006, c. 8, s. 81.

47 Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. 3, s. 214.

48 Tevbe, 9/30.

49 Nâsiruddîn Abdullah b. Amr b. Muhammed eş-Şîrâzî el-Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, 1. b., Beyrut 1998, c. 3, s. 78; Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf An Hakâiki Gavâmidi’t-Tenzîl ve Uyûni’l-Ekâvîl Fî Vucûhi’t-Te’vîl*, Thk. Adil Ahmed Abdul Mecûd vd., Mektebetü’l-Abîde, 1. b., Riyad 1998, c. 3, s. 33.

50 Muhsin Demirci, *Kur’an’ın Temel Konuları*, İfav Yay., 2. b., İstanbul 2003, s. 30.

ra ancak tek ilaha kulluk etmeleri emrolundu. O'ndan başka tanrı yoktur. O, bunların ortak koştuıkları şeylerden uzaktır.”⁵¹

Genel olarak itikat ve ahlak konularında Kur'an'ın eleştirilerine maruz kalan Yahudiler, ibadetler ve sosyal hayatla ilgili bazı hükümler sahasında da yine Kur'an tarafından eleştirilmişlerdir. Tevrat hükümlerine göre amel etmeyen Yahudilere yönelik Yüce Allah'ın şu hitabını buna bir örnek olarak verebiliriz: “Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu hâlde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini Allah'a teslim etmiş peygamberler onunla Yahudilere hükmederlerdi. Allah'ın kitabını korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zâhidler ve bilginler de (onunla hükmederlerdi). Hepsi ona (hak olduğuna) şahitlerdi. Şu hâlde (Ey Yahudiler ve hâkimler!) İnsanlardan korkmayın, benden korkun. Ayetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.”⁵² Bu ayet Yahudilerin, Tevrat'ta yer alan ve zina edenlerin recm edileceğine yönelik hükmü bırakarak, farklı bir ceza tatbik etmeleri karşısında Hz. Peygamber'in kendilerini ikaz etmesine karşı çıkmaları üzerine nazil olmuştur.⁵³ Yüce Allah'ın bu sert hitabıyla, Allah'ın indirdiği hükümlerle amel etmeyen Yahudiler açıkça eleştirilmişlerdir. Yine devam eden 45. ayette de benzer bir hitap tarzı kullanılmış ve Allah'ın indirdiği kısas hükümlerine aykırı davranan Yahudiler zalim olarak vasıflandırılmışlardır.

Müslümanların kiblesinin Kudüs'ten Mescid-i Haram'a çevrilmesine itiraz eden Yahudiler yine Yüce Allah tarafından sert bir üslupla eleştirilmiştir: “İnsanlardan bir kısım beyinsizler: Yönelmekte oldukları kiblelerinden onları çeviren nedir? diyecekler. De ki: Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir. İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resul'ün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık. Senin (arzulayıp da şu anda) yönelmediğin kibleyi (Kâbe'yi) biz ancak Peygamber'e uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenen ayırt etmemiz için kible yaptık. Bu, Allah'ın hidayet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir. Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir. Zira Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir.”⁵⁴

Bunların yanı sıra Yahudilerin faiz yemeleri,⁵⁵ Allah'a iftira ederek kendilerine helal kılınan şeyleri haram saymaları⁵⁶ ve Allah'ın haram kıldığı bazı şeyleri haram saymamaları⁵⁷ da yine Kur'an'ın açık eleştirisine hedef olmuş ve onlarla savaşılması emredilmiştir. Hayızlı kadınları evden çıkararak onlarla bir arada bulunmayan Yahu-

51 Tevbe, 9/31.

52 Mâide, 5/44.

53 el-Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 162-163.

54 Bakara, 2/142-143.

55 Bk. Nisâ, 4/160-161.

56 Bk. Âl-i İmrân, 3/93-94.

57 Bk. Tevbe, 9/29.

dilerin bu yanlış uygulamaları da yine Kur'an tarafından tashih edilen ve aile hayatıyla ilgili ahkâma taalluk eden bir örnek olarak Kur'an'da yer almaktadır.⁵⁸

Yahudilerin vahye yönelik tutumları karşısında Kur'an'ın tavrı konusunda buraya kadar anlatılanlardan şunu çıkarabiliriz ki; Yahudilerle ilişkilerin iyi olduğu Mekke dönemi ve Medine döneminin başlarında Kur'an'ın onlara karşı tavrı da yumuşak olmuştur. Ancak Medine döneminin ilerleyen yıllarında ilişkilerin gerilmesi ve Yahudilerin Allah (c.c.) ve Hz. Peygamber hakkında birtakım ithamlarda bulunmalarına paralel olarak onlar hakkında inen ayetlerde de sert ve eleştirel bir üslubun hâkim olduğu görülmektedir.⁵⁹

2. Hristiyanlarla İlişkiler

Kur'an'ın olduğu gibi, Hz. Muhammed'in de Yahudilere yönelik eleştirel tavrına karşılık Hristiyanlarla ilişkileri daha yumuşak olmuştur. Örneğin Hz. Muhammed'in, Müslümanları Habeşistan'a göndermesi onlara duyduğu güveni göstermektedir. Yine Hristiyan Necran heyetine kendi mescidinde ibadet etmelerine izin vermesi Hristiyanlara yönelik yakınlığın diğer bir örneğidir.⁶⁰ Medine döneminde Hz. Peygamber'in kral ve devlet başkanlarını İslam'a davet amacıyla gönderdiği elçilere en güzel karşılıkları Hristiyanların vermiş olmaları da, onlarla ilişkilerin daha olumlu olduğunun bir göstergesidir.⁶¹ Hristiyanların mekânsal olarak Müslümanlardan uzak olmaları, onlarla ilişkilerin yumuşak ve istikrarlı olmasının bir sebebi olarak kabul edilebilir.⁶² Yine bu mekânsal uzaklık Hristiyanlarla siyasi ve hukuki tartışmaların daha az yaşanmış olmasının bir nedeni olarak da değerlendirilebilir.⁶³

Hristiyanlığın Arap Yarımadası'na ne zaman girdiği konusunda kesin bir tarih belirtmek mümkün gözükmemektedir.⁶⁴ Tarihî kaynaklara göre Mekke'de, çoğu çevre ülkelerden gelen kölelerden oluşan oldukça az sayıda bir Hristiyan nüfus vardı.⁶⁵ Aynı şekilde Medine'de de Hristiyan nüfusu yok denecek kadar azdı. Medine'de çoğunluğu Evs kabilesine mensup elli kadar bir Hristiyan grup yaşıyordu ve Ebû Âmir adındaki bir papaz bu Hristiyan grubun reisi idi.⁶⁶ Taglip, Gassan ve Kudâa,

58 Bk. Bakara, 2/222. İlgili rivayetler için bk. el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 68.

59 Bk. Paçacı, "Kur'an'da ehlikitap Anlayışı", s. 62.

60 Mustafa Alıcı, *Müslüman-Hristiyan Diyalogu*, İz Yay., İstanbul 2005, s. 410-411.

61 Halefullah, *Hz. Muhammed ve Karşıt Güçler*, s. 110-111.

62 Paçacı, "Kur'an'da ehlikitap Anlayışı", s. 62.

63 Güner, *Resulullah'ın ehlikitapla Münasebetleri*, s. 172-173; Ebû Zehre, *Târîhu'l-Cedel*, s. 53.

64 Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslam*, c. 6, s. 586-587.

65 Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c. 1, s. 617.

66 Güner, *Resulullah'ın ehlikitapla Münasebetleri*, s. 84. Ayrıca bk. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c. 1, s. 617-618.

Eyle, Dûmetü'l-Cendel ve Tayy kabilelerinin yaşadığı bölgelerde de Hristiyanların varlığı bilinmekle birlikte özellikle Arap Yarımadası'nın güneyinde yer alan Necran, Hristiyanların en güçlü olduğu yer idi.⁶⁷ Bununla birlikte Hristiyanlığın, Orta Arabistan'daki putperestler üzerinde önemli bir etkisi olmamıştır.⁶⁸

İslam-Hristiyan münasebetlerine baktığımızda Mekke döneminde çok fazla bir hareketlilik olmazken, Medine döneminde Hz. Peygamber'in devlet ve kabile reislerine İslam'a davet mektupları göndermesiyle birlikte İslam-Hristiyan münasebetlerinde bir artışın olduğu görülmektedir.⁶⁹ Hristiyanlarla olan ilişkilerde en çok dikkat çeken örnek, Necranlı Hristiyanlarla yaşanan diyalogdur.

Hz. Peygamber'in kendilerini İslam'a davet etmesi üzerine onunla görüşmek için Medine'ye gelen Necran heyeti, Hz. Peygamber'in davetini kabule yanaşmamış ve bu görüşmede özellikle Hz. İsa ile ilgili uzun tartışmalar yaşanmıştır. Neticede, Hz. İsa'nın şahsiyeti ve Hristiyanlıkla ilgili pek çok meseleyi içine alan Âl-i İmrân suresinin seksenden fazla ayeti nazil olmuştur. Necran Hristiyanlarıyla yaşanan bu tartışma, Hz. Peygamber'in Necranlıları Mubâheleye (lanetleşmeye) davet etmesiyle sonuçlanmıştır.⁷⁰ Konuyla ilgili ayet şöyledir: “Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dâhil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah'tan yalancılar üzerine lanet dileyelim.”⁷¹

Hz. Peygamber'in, iddialarında doğru olduklarını ispat etmek için kendilerini mübâheleye davet etmesi üzerine Hristiyan heyetinin bu davete yanaşmaması, Hz. Peygamber'in davasında doğru olduğu konusunda onlar aleyhine bir delil olmaktadır.⁷²

Kur'an'da Hristiyanlarla ilgili olan ayetlerin geneline baktığımızda, onların itikadi konulardaki yanlış görüş ve iddialarının konu edildiğini ve bu iddialarının eleştirilerek yanlışlığının ortaya konulduğunu görmekteyiz. Kur'an ayetlerinde Hristiyanların, Hz. İsa hakkındaki yanlış telakkileri, dolayısıyla Allah hakkındaki yanlış inançları neticesinde küfre düştükleri ifade edilmiştir. Medeni surelerde yer alan Hristiyanlarla

67 Mehmet Aydın, “Kur'an-ı Kerim'in Işığında İslam-Hristiyan Münasebetlerinin Bir Analizi”, *Diyanet İlmî Dergi (Peygamberimiz Hz. Muhammed Özel Sayısı)*, DİB. Yay., 2. b., Ankara 2003, s. 429.

68 Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 49.

69 Aydın, “Kur'an-ı Kerim'in Işığında İslam-Hristiyan Münasebetlerinin Bir Analizi”, s. 430.

70 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Aydın, “Kur'an-ı Kerim'in Işığında İslam-Hristiyan Münasebetlerinin Bir Analizi”, s. 429-432. Ayrıca bk. Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm, *Sîretü'n-Nebî*, Thk. Mecdî Fethî es-Seyyid, Dâru's-Sahâbe Li't-Turâsi Batantâ, 1. b., İskenderiye 1995, c. 2, s. 222-223.

71 Âl-i İmran, 3/61.

72 Muhammed Abdülazim ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Thk. Fevâz Ahmed Zemerlî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1. b., Beyrut 1995, c. 2, s. 311.

İlgili ayetlerde birtakım uyarı ve eleştirilerle birlikte onların İslam'a yönelik kompolarına da yer verilmekte ve yine onlara karşı biraz sertlik de telkin edilmektedir.⁷³

Kur'an-ı Kerim'in, Hristiyanların bazı olumlu yönlerine de yer verdiğini daha önce ifade etmiştik. Kur'an'ın vurgu yaptığı bu olumlu yönlerinden birisi de Hristiyanların, Müslümanlara karşı Yahudilerden daha yakın olmalarıdır: "İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksınız. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da "Biz Hristiyanlarız" diyenleri bulacaksınız. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar."⁷⁴

Devam eden ayetlerde ise, Hristiyanların Kur'an'ı duydukları zaman gözlemlerinden yaşlar boşandığına, Allah'a iman ettiklerine ve Allah'ın da onları cennetle mükâfatlandığına işaret edilmektedir: "Resule indirilene duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlemlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: Rabbimiz! İman ettik, bizi (hakka) şahit olanlarla beraber yaz. Rabbimizin bizi iyiler arasına katmasını umup dururken niçin Allah'a ve bize gelen gerçeğe iman etmeyelim? Söyledikleri (bu) sözden dolayı Allah onlara, içinde devamlı kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İyi hareket edenlerin mükâfatı işte budur."⁷⁵

Hristiyanların Kur'an'da zikredilen bu olumlu yönleri yanında, özellikle şu iddiaları yüzünden Allah (c.c.) tarafından kâfir olarak nitelendirildiklerini görüyoruz:

"Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesîh'dir" diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesîh'i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek isterse Allah'a kim bir şey yapabilecektir (O'na kim bir şeyle engel olabilecektir)! Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir. O dilediğini yaratır ve Allah her şeye tam manasıyla kadirdir."⁷⁶

"Andolsun "Allah, için üçüncüsüdür" diyenler de kâfir olmuşlardır. Hâlbuki bir tek Allah'dan başka hiçbir tanrı yoktur. Eğer diye geldiklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara acı bir azap isabet edecektir."⁷⁷

Hristiyanlar Mesîh'in Allah'ın oğlu olduğunu söylerler. Allah onların bu iddialarına da sert bir şekilde karşılık vermektedir: "Yahudiler, Uzeyr Allah'ın oğludur, dediler. Hristiyanlar da, Mesîh (İsa) Allah'ın oğludur dediler. Bu onların ağızlarıyla

73 Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, c. 3, s. 143.

74 Mâide, 5/82.

75 Mâide, 5/83-85. Hristiyanlarla ilgili olumlu ifadelerin yer aldığı ayetler için ayrıca bk. Bakara, 2/62. Ayrıca bk. Mâide, 5/69.

76 Mâide, 5/17. Ayrıca bk. Mâide, 5/72.

77 Mâide, 5/73.

geveledikleri sözlerdir. (Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan bâtıla) döndürülüyorlar!”⁷⁸

Hristiyanların bu inançlarına karşılık Kur’an, Allah’ın bir oğula ihtiyacı olmadığını vurgulamakta, Hz. İsa hakkındaki gerçeği açıklamak suretiyle onların düştükleri itikadi bozukluğu tashih etmeye çalışmaktadır. Şu ayetleri bu konuda örnek olarak zikredebiliriz: “Allah’ın bir evlat edinmesi, olur şey değildir. O, bundan münezzehtir. Bir işe hükmettiği zaman, ona sadece “ol!” der ve o da hemen olur.”⁷⁹

“Ey ehlikıtap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesîh, ancak Allah’ın resulüdür, (o) Allah’ın, Meryem’e ulaştırdığı “Kün: ol” kelimesi(nin eseri)dir, O’ndan bir ruhtur. (O’nun tarafından gönderilmiş yahut teyit edilmiş yahut da Cebrail tarafından üfürülmüş bir ruhtur). Şu hâlde Allah’a ve peygamberlerine iman edin. (Tanrı) üçtür demeyin, sizin için hayırlı olmak üzere bundan vazgeçin. Allah ancak bir tek Allah’tır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. Vekil olarak Allah yeter.”⁸⁰

Yine Kur’an bu iddianın açık bir yalan ve iftira olduğunu belirtmektedir: “Ve ‘Allah evlat edindi’ diyenleri de uyarmak için. Ne onların (Allah evlat edindi, diyenlerin), ne de atalarının bu konuda hiçbir bilgisi yoktur. Ağızlarından çıkan bu söz ne büyük oldu! Yalandan başka bir şey söylemiyorlar.”⁸¹

Mesîh’in babasız olarak dünyaya gelmesini, O’nun Allah’ın oğlu ve rab oluşu şeklinde değerlendiren Hristiyanların bu kabullerinin yanlışlığını Yüce Allah, Hz. Âdem’i örnek göstermek suretiyle reddetmiş, Hz. İsa’nın babasız olarak yaratılışını Hz. Âdem’in yaratılışına kıyas ederek bu durumun Allah’ın kudret ve takdirinde olan bir şey olduğunu beyan etmiştir: “Allah nezdinde İsa’nın durumu, Âdem’in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona “ol!” dedi ve oluverdi.”⁸² Bu ayette Hz. Âdem’le Hz. İsa arasında bir karşılaştırma yapılarak, hitâbî delillendirmede yaygın olarak kullanılan gizli kıyas metoduyla, babasız olarak yaratılan Hz. Âdem’in oğul olarak kabul edilmediği gerçeğinden hareketle Hz. İsa’nın da oğul olamayacağı vurgulanmıştır.⁸³

Yine Yüce Allah şu ayetlerle Hz. İsa’nın yaratılışına, O’nun Allah’ın bir kulu ve peygamberi olduğuna işaret etmek suretiyle de Hristiyanların iddialarının yanlışlığını

78 Tevbe, 9/ 30. Ayrıca bk. Bakara, 2/116.

79 Meryem, 19/35.

80 Nisâ, 4/171. Ayrıca bk. En’am, 6/100; İsrâ, 17/111; Enbiyâ, 21/26; Mü’minûn, 23/91; Furkân, 25/2; Zümer, 39/4; Cin, 72/3; İhlâs, 112/3.

81 Kehf, 18/ 4-5.

82 Âl-i İmrân, 3/59.

83 Ebû Zehre, *Târîhu’l-Cedel*, s. 64-65.

ortaya koymaktadır: “Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. “Biz, dediler, beşik-ki bir sabî ile nasıl konuşuruz?” Çocuk şöyle dedi: “Ben, Allah’ın kulu yum. O, bana Kitab’ı verdi ve beni peygamber yaptı.”⁸⁴

“Meryem oğlu Mesîh ancak bir resuldür. Ondan önce de (birçok) resuller gelip geçmiştir. Anası da çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara delilleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl (haktan) yüz çeviriyorlar!”⁸⁵

Yine Yüce Allah bizzat ‘İlah’ olarak kabul ettikleri Hz. İsa’nın ağzından onlara cevap vermek suretiyle de onların iddialarını reddetmiştir: “Allah: Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, “Beni ve anamı, Allah’tan başka iki tanrı bilin” diye sen mi dedin, buyurduğu zaman o, “Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, hâlbuki ben senin zatında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca sensin. Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin, dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine kontrolcü idim. Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensiz.”⁸⁶

Hristiyanlar sadece Mesîh’in Allah’ın oğlu olduğunu iddia etmekle kalmamış, aynı zamanda O’nu ve rahiplerini kendilerine rab edinmişlerdir. Bu yanlış tutum da Hristiyanlarla ilgili Kur’an’ın açıkça reddettiği hususlardandır: “(Yahudiler) Allah’ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını); (Hristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesîh’i (İsa’yı) rabler edindiler. Hâlbuki onlara ancak tek ilaha kulluk etmeleri emr- lundu. O’ndan başka tanrı yoktur. O, bunların ortak koştukları şeylerden uzaktır.”⁸⁷

Bu ayette ifade edilen bilgin ve rahipleri rab edinmekten maksat, onlara ibadet etmek değil; Allah’a isyan noktasında onlara itaat etmek, Allah’ın haram kıldığı konularda onların helal kıldıklarını helal; Allah’ın helal kıldığı konularda ise onların haram kıldıklarını haram olarak kabul etmektir.⁸⁸ Kur’an, Hristiyanlara yönelik getirmiş olduğu bu eleştirisiyle onları rahiplerinin etkisinden kurtarıp İslam’a dâhil etme siyasetini ortaya koymaktadır.⁸⁹

Aynı şekilde hahamlarla birlikte Hristiyan rahiplerinin de, insanların mallarını haksız bir şekilde yemeleri Kur’an’ın eleştirdiği konular arasında yer almaktadır: “Ey iman edenler! (Biliniz ki), hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını

84 Meryem, 19/29-30.

85 Mâide, 5/75. Ayrıca bk. Âl-i İmrân, 3/47-51; Nisâ, 4/171; Mâide, 5/46; Hadid, 57/27; Sâf, 61/6.

86 Mâide, 5/116-117.

87 Tevbe, 9/31.

88 Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, c. 11, s. 417-421.

89 Paçacı, “Kur’an’da ehlikitap Anlayışı”, s. 61-62.

haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele! (Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtlarının dağlanacağı gün (onlara denilir ki): “İşte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yağmakta olduğunuz şeylerin (azabını) tadın!”⁹⁰

Hristiyanlar, Allah (c.c.) tarafından kendilerine verilen İncil ile amel etme konusunda da ikaz edilmişlerdir. Buna rağmen İncil hükümleriyle amel etmeyenler ise fasık olarak vasıflandırılmışlardır: “İncil’e inananlar, Allah’ın onda indirdiği (hükümler) ile hükmetsinler. Kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fasıklardır.”⁹¹

Böylece Kur’an’ın Hristiyanlara yönelik ikaz ve eleştirilerinin temelini, özellikle onların itikadi konulardaki yanlışlıklarının, Allah’ın emirlerini bırakarak rahiplerinin hükümlerine tabi olmalarının ve kendilerine gönderilen İncil hükümleriyle amel etmemelerinin oluşturduğu görülmektedir.

Sonuç

23 yıllık bir süre zarfında parça parça indirilen Kur’an, bu özelliğine paralel olarak hitap ettiği toplumun ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate almış, yine toplumda var olan yanlış inanç ve uygulamaları eleştirmiştir. Bu bağlamda ehlikitap tabiriyle ifade edilen Yahudi ve Hristiyanların da özellikle itikadi konulardaki yanlış kabulleri Kur’an tarafından eleştirilerek bu yanlışlıklar tashih edilmiştir. Bununla birlikte Ehl-i kitabın ahlaki ve toplumsal hayatla ilgili birtakım yanlış uygulamaları da Kur’an tarafından eleştirilen konular arasında yer almıştır. Böylece toplumla girilen bu diyalojik ilişkinin Kur’an muhtevasına yansdığı müşahede edilmektedir.

Muhataplarla girilen bu ilişkide Kur’an, her türlü ikna metodunu kullanmıştır. Özellikle itikadi konulardaki yanlış kabulleri yüzünden Yahudi ve Hristiyanları şirk ve küfürle vasıflandırmıştır. Bu iki din mensubunun Hz. Peygamber’e ve Allah (c.c.)’a yönelik iftiralari şiddetle eleştirmiştir. Ancak sadece eleştirmekle kalmamış, onları ikna etmek için gerekli açıklamaları da yapmıştır. Yine Kur’an, her türlü ikna edici delilleri kullanmak suretiyle de muhataplarını akıllarını kullanmaya davet etmiştir. Bu bağlamda Kur’an’da bilgilendirme, teşbih, karşılaştırmalar yapmak, iddialara karşı delil istemek vb. farklı metotlar kullanılmıştır. Böylece Kur’an, itikat, ahlak ve toplumsal hayatla ilgili öğretilerini toplumda yerleştirmeyi hedeflemiştir.

90 Tevbe, 9/34-35.

91 Mâide, 5/47.